

Izjava o odricanju odgovornosti

Bosanska jezička verzija je nezvaničan prevod, pripremljen i objavljen uz podršku OSCE-ovog Ureda za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR). Gledišta izražena u istom ne odražavaju zvanično mišljenje OSCE-a ili ODIHR-a. U slučaju postojanja razlika u tekstu, upućujemo Vas na englesku verziju ove publikacije kao konačne i zvanične verzije.

1. i 2. decembar 2003. godine, Maastricht, Nizozemska

**ODLUKA br. 3/03
AKCIONI PLAN ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA
ROMA I SINTA U PODRUČJU OSCE-a
(ODLUKA VM. 3/03)**

Vijeće ministara,

Predani poštivanju ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, bez razlike bilo koje vrste, kao što su rasa, boja, spol, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, rođenje ili neki drugi status,

Podržavajući usvajanje i provođenje sveobuhvatnih antidiskriminacijskih propisa u cilju promoviranja potpuno jednakih mogućnosti za sve ljude,

Prepoznavajući konkretne poteškoće s kojima se suočavaju pripadnici zajednice Roma i Sinta i potrebu da poduzme efikasne mjere u cilju iskorjenjivanja diskriminacije protiv istih, te omogućé jednake mogućnosti, u skladu s obavezama OSCE-a,

Prepoznavajući da je postignut napredak u nacionalnom zakonodavstvu i u programima djelovanja i da su u tu svrhu poduzeti značajni naponi od strane država učesnica,

U isto vrijeme svjesni da su još uvijek potrebne odlučne mjere za unapređenje položaja romske i Sinti populacije u područjima OSCE-a,

Imajući na umu bogatu kulturnu, jezičku i historijsku raznolikost romske i Sinti populacije u području OSCE-a, kao i različitost nacionalnih struktura i tradicija u područjima OSCE-a,

Uzimajući u obzir ishod važnih nedavno održanih vladinih i nevladinih konferencija i inicijativa za Rome i Sinte u Evropi, uključujući, između ostalog, pokretanje Dekade inkluzije Roma i mogućnost uspostave Evropskog foruma Roma i Putnika,

Uvjereni da populacija Roma i Sinta treba imati sve veći stepen vlasništva nad politikama koje se odnose na njih,

Odlučuje podržati Akcioni plan za unapređenje položaja Roma i Sinta u području OSCE-a, koji je usvojilo Stalno vijeće odlukom br. 566, od 27. novembra 2003. godine, iz aneksa ove Odluke.

**Aneks Odluke br. 3/03
AKCIONI PLAN ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA
ROMA I SINTA U PODRUČJIMA OSCE-a**

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
Stalno vijeće

Odluka Stalnog vijeća/566
27.11.2003. godine

Original: ENGLSKI

479. plenarni sastanak

Službeni glasnik Stalnog vijeća br. 479, tačka 4 dnevnog reda

ODLUKA br. 566

**AKCIONI PLAN ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA
ROMA I SINTA U PODRUČJU OSCE-a**

Stalno vijeće,

Donosi odluku o usvajanju Akcionog plana za unapređenje položaja Roma i Sinta u području koje pokriva OSCE, u aneksu ove Odluke.

AKCIONI PLAN ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA ROMA I SINTA U PODRUČJU OSCE-a

I. Obim i ciljevi

1. Akcioni plan ima za cilj intenzivirati napore država članica i relevantnih institucija i struktura OSCE-a na osiguravanju da romska i Sinti populacija može zauzeti punu i jednaku ulogu u našim društvima, te na iskorjenjivanju diskriminacije protiv njih.
2. Akcioni plan se oslanja na međunarodni i regionalni zakonski okvir o ljudskim pravima, postojeće obaveze OSCE-a i primjere najboljih praksi zemalja širom Evrope, gdje su isti na snazi, te ima za cilj podsticanje takve prakse na drugim mjestima. Posebne mjere predviđene Akcionim planom za unapređenje položaja romske i Sinti populacije temelje se na Međunarodnoj konvenciji o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije.¹
3. Države članice i institucije OSCE-a se pozivaju na provedbu Akcionog plana, a romske i Sinti zajednice u državama učesnicama da iskoriste pogodnosti i uzmu aktivno učešće u provođenju odredbi Akcionog plana.

II. Opšti kontekst: za Rome, uz Rome

4. Svaka nacionalna politika ili strategija implementacije treba: (1) odgovoriti na stvarne probleme, potrebe i prioritete romskih i Sinti zajednica; (2) biti sveobuhvatna; (3) uvesti uravnotežen i održiv pristup koji kombinira ciljeve iz oblasti ljudskih prava sa socijalnim politikama; i (4) maksimizirati vlasništvo Roma nad politikama koje se na njih odnose. Istovremeno, nacionalne politike, odnosno strategije implementacije trebaju biti prilagođene i provedene u skladu sa specifičnim potrebama romskih i Sinti populacija u konkretnim situacijama unutar država učesnica. U strategijama implementacije je također potrebno predvidjeti mehanizme za provođenje nacionalnih politika na lokalnom nivou.
5. Osnovni princip kojim se države učesnice i relevantne institucije OSCE-a trebaju voditi u poduzimanju svih napora jeste aktivno učešće romskih i Sinti zajednica u razradi i provođenju svih politika i strategija za njihovu implementaciju. Od ključne je važnosti osigurati stvarno učešće romskog i Sinti naroda u svim odlukama koje se odražavaju na njihove živote. Romski i Sinti narod treba da rade zajedno sa lokalnim, državnim i međunarodnim vlastima u razvoju ovih strategija. Isto tako, romske zajednice trebaju biti jednaki partneri i dijeliti odgovornost za unapređenje vlastitog položaja.
6. Prilikom izrade i implementacije svih politika i programa potrebno je uzeti u obzir specifičnu situaciju žena romske i sintske pripadnosti. Tamo gdje postoje savjetodavni i drugi mehanizmi, koji olakšavaju sudjelovanje Roma i Sinta u procesima donošenja takvih politika, žene bi trebale moći

¹ Član I, stav 4. propisuje: "Specijalne mjere koje su donesene jedino u svrhu da se osigura odgovarajući napredak izvjesnih rasnih ili etničkih grupa ili osoba kojima je nužna zaštita koja može biti potrebna radi jamčenja, uživanja i ostvarenja prava čovjeka i osnovnih sloboda pod jednakim uslovima ne smatraju se kao mjere rasne diskriminacije, pod uslovom da nemaju za rezultat održanje različitih prava za razne rasne grupe i da se ne održavaju na snazi kada se postignu ciljevi zbog kojih su ove mjere bile poduzete."

sudjelovati na ravnopravnoj osnovi s muškarcima. Problemi žena Romkinja trebaju biti sistematski obuhvaćeni svim relevantnim politikama koje se izrađuju za stanovništvo u cjelini.

III. Borba protiv rasizma i diskriminacije

U cilju suprotstavljanja predrasudama prema Romima i Sintima te za efikasnu ocjenu i realizaciju politika za borbu protiv diskriminacije i rasnog nasilja, preporučuju se sljedeće mjere:

Zakonodavstvo i provođenje zakona

Preporučene mjere za države učesnice:

7. Razmotriti ratificiranje relevantnih međunarodnih ugovora u što kraćem roku, ako to već nije učinjeno, između ostalog, Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije.
8. Usvojiti i implementirati djelotvorne antidiskriminacijske zakone za borbu protiv rasne i etničke diskriminacije u svim oblastima, uključujući, između ostalog, pravo na stanovanje, državljanstvo i prebivalište, obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvene i socijalne usluge. Uključiti predstavnike Roma i Sinta u procese izrade, implementacije i evaluacije.
9. Antidiskriminacijski zakoni bi trebali osigurati:
 - Zabranu kako direktne tako i indirektno rasne diskriminacije;
 - Uvođenje efikasnih, razmjernih i odvraćajućih sankcija za diskriminatorna djela ili postupke;
 - Uvođenje težih kazni za krivična djela na rasnoj osnovi za pojedince kao i javne službenike;
 - Jednak pristup efikasnim pravnim sredstvima (pravosudni, administrativni, postupci mirenja ili medijacije).
10. Treba osigurati da nacionalni zakoni zabranjuju sve vrste djela diskriminacije, te da se svi predmeti, u kojima postoji sumnja da su počinjeni zbog diskriminacije, temeljito i objektivno istraže.
11. Uspostaviti, gdje je to prikladno, specijalizirane institucije za osiguranje primjene takvog zakona, kao i domaće mehanizme za redovno i transparentno praćenje i izvještavanje o postignutom napretku u njegovoj implementaciji. Podsticati učešće predstavnika Roma i Sinta u takvim tijelima, čiji rad treba biti dostupan javnosti.
12. Razviti, gdje je potrebno, sveobuhvatne nacionalne strategije ili akcijske planove za unapređenje položaja Roma i Sinta, koji uključuju posebne mjere borbe protiv diskriminacije u svim sferama života.
13. Redovna procjena, posebno na lokalnom nivou, rezultata ovih strategija, te uključiti zajednice Roma i Sinta u postupak evaluacije.
14. Nastojati, podsticanjem iskrenog dijaloga, konsultacija ili na drugi odgovarajući način, poboljšati odnose između Roma i Sinta i drugih stanovnika u cilju promoviranja tolerancije i prevazilaženja predrasuda i negativnih stereotipa na obje strane.
15. Dokumentirati, u skladu sa nacionalnim i međunarodnim standardima zaštite podataka, sve vrste i relevantne slučajeve diskriminacije u cilju bolje procjene situacije i odgovora na potrebe Roma i Sinta.

16. Osigurati energične i efikasne istrage djela nasilja protiv Roma i Sinta, naročito tamo gdje postoje razlozi za sumnju da su rasno motivirani, i gonjenje odgovornih osoba u skladu s domaćim zakonima i relevantnim standardima ljudskih prava.
17. Osigurati kažnjavanje počinitelja diskriminatornih ili nasilnih radnji, između ostalog, preduzimanjem brzih i efikasnih istražnih i kaznenih mjera od strane policije.
18. Olakšati pristup pravdi Romima i Sintima kroz mjere kao što su pravna pomoć i pružanje informacija na romskom jeziku.
19. U svim mjerama i programima uzimati u obzir situaciju romskih i Sinti žena, koje su često žrtve diskriminacije na osnovu etničke pripadnosti i spola.

Preporučene mjere za institucije i strukture OSCE-a:

20. ODIHR i, gdje je prikladno, druge institucije i strukture OSCE-a, uključujući terenske urede OSCE-a, pomoći će državama učesnicama, na njihov zahtjev, u izradi zakona, kao i u uspostavljanju tijela za borbu protiv diskriminacije.
21. Visoki komesar za nacionalne manjine (HCNM), u okviru svog mandata, nastaviti će pratiti izradu zakona za borbu protiv diskriminacije i pružati savjete i pomoć državama učesnicama u tom pogledu, shodno potrebi.
22. Na zahtjev, ODIHR će pružiti savjete o tome kako postojeći mehanizmi država učesnica, kao što su kancelarije ombudsmana, komisije za suzbijanje diskriminacije, policijske disciplinske komisije i drugi relevantni organi, mogu ublažiti tenzije između Roma i Sinta i neromskih zajednica.
23. ODIHR / Kontaktna tačka za pitanja Roma i Sinta (CPRSI) će promovirati bolje odnose između romskih i sintskih nevladinih organizacija (NVO) i zemalja učesnica.
24. ODIHR CPRSI će služiti kao koordinator inicijativa koje poduzimaju države članice, te olakšati razmjenu informacija o najboljim praksama.
25. ODIHR CPRSI će, u bliskoj saradnji sa državama učesnicama, zajednicama Roma i Sinta, i gdje god je to moguće, sa drugim međunarodnim organizacijama, uz puno poštovanje zakona o zaštiti ličnih podataka, prikupljati dokumentaciju u cilju preciznije izrade ciljane politike.

Policija

Preporučene mjere za države učesnice:

26. Razvijati politike koje promoviraju svijest među institucijama za provođenje zakona u vezi s položajem Roma i Sinta i koje će biti usmjerene protiv predrasuda i negativnih stereotipa.
27. Razviti programe obuke kako bi se spriječilo prekomjerno korištenje sile i promovirala svijest o ljudskim pravima i njihovo poštivanje.
28. Razvijati politike: (1) za poboljšanje odnosa između zajednica Roma i Sinta i policije, kako bi se spriječilo zlostavljanje i nasilje policije nad Romima i Sintima; i (2) poboljšanja povjerenja u policiju među romskom i Sinti populacijom.
29. Razviti politike i procedure koje bi osigurale efikasan odgovor policije na rasno motivirano nasilje nad Romima i Sintima.

30. Ocijeniti razliku između međunarodnih policijskih standarda i postojećih domaćih praksi u konsultaciji s domaćim policijskim snagama, nevladinim organizacijama i predstavnicima zajednica Roma i Sinta.

31. Razraditi, gdje je to prikladno, u saradnji sa međunarodnim organizacijama i romskim NVO-ima, proklamirana stajališta, kodekse ponašanja, priručnike sa praktičnim uputstvima i programe obuke.

32. Ohrabriti pripadnike romske i Sinti populacije da se zapošljavaju u policijskim institucijama, kao održivog načina promoviranja tolerancije i različitosti.

Preporučene mjere za institucije i strukture OSCE-a:

33. Jedinica za strateška policijska pitanja pri Sekretarijatu i ODIHR će pomoći zemljama učesnicama u razvoju programa i mjera izgradnje povjerenja - kao što je rad policije u zajednici - kako bi se poboljšali odnosi između romske i Sinti populacije i policije, posebno na lokalnom nivou.

34. ODIHR-CPRSI i Jedinica za strateška policijska pitanja će, u okviru svojih mandata, izraditi kompilaciju "najboljih praksi" policije u području OSCE-a u vezi rada policije i zajednice Roma i Sinta.

35. HCNM, ODIHR-CPRSI i Jedinica za strateška policijska pitanja će pomoći državama učesnicama u izradi kodeksa ponašanja u svrhu sprečavanja rasnog profiliranja i poboljšanja međuetničkih odnosa.

Masovni mediji

Preporučene mjere za države učesnice:

36. Pokrenuti kampanje informiranja i podizanja svijesti u cilju suzbijanja predrasuda i negativnih stereotipa o Romima i Sintima.

37. U cilju podsticanja slobode izražavanja, ohrabrivati obuku novinara Roma i Sinta te njihovog zapošljavanja u medijima u cilju omogućivanja šireg pristupa medijima za Rome i Sinti.

38. Ohrabrivati medije da predstavljaju pozitivne aspekte i uravnoteženu sliku romskog života, suzdržavajući se od stereotipizacije Roma i Sinta, odnosno da izbjegavaju podsticanje napetosti među različitim etničkim grupama. Organizirati okrugle stolove između predstavnika medija i predstavnika Roma i Sinta radi promoviranja ovog cilja.

Preporučene mjere za institucije i strukture OSCE:

39. U saradnji sa ODIHR-om i relevantnim međunarodnim organizacijama, predstavnik za slobodu medija (RFOM) treba razmotriti kako OSCE može doprinijeti uspostavljanju romske radio stanice u Evropi koja bi se emitovala širom Evrope. ODIHR i RFOM treba da organizuju javne rasprave, kampanje protiv diskriminacije i zajedničke programe obuke sa i za medije.

40. RFOM treba da razmotri mogućnost održavanja seminara za obuku romskih novinara.

41. ODIHR-CPRSI i RFOM će organizirati okrugle stolove sa novinarima na temu slike o zajednicama Roma i Sinta koja postoji u društvu.

42. HCNM će nastaviti da razrađuje i širi smjernice za tvorce politika o upotrebi državnih elektronskih medija u multikulturalnim zajednicama, s ciljem, između ostalog, da ohrabri podršku manjinskim emiterima, uključujući romske i sintske emitere, i poboljša njihov pristup medijima.

IV. Rješavanje društveno-ekonomskih pitanja

Potrebno je preduzeti mjere kako bi Romi i Sinti uživali socijalna i ekonomska prava ravnopravno sa drugima. Mjere na lokalnom nivou, posebno one koje izrade sami Romi, su naročito neophodne kako bi se promovirala integracija Roma i Sinta u socijalni i ekonomski život, te za borbu protiv njihove izolacije i siromaštva. OSCE i države učesnice trebaju nastaviti napore na omogućivanju takve integracije.

Uslovi života i stanovanja

Preporučene mjere za države učesnice:

43. Uspostaviti mehanizme i institucionalne procedure za razjašnjavanje imovinskih prava, rješavanje pitanja vlasništva i reguliranje pravnog statusa Roma i Sinta koji žive u okolnostima zakonske neuređenosti (npr. romska naselja koja nemaju pravo na zemljište ili koja nisu uključena u urbanističke planove glavnog lokaliteta; porodice i kuće bez zakonitog prebivališta u naseljima gdje ljudi *de facto* žive decenijama).

44. Uključiti pripadnike romske i Sinti populacije u izradu politika stanovanja, kao i u izgradnju, rehabilitaciju i/ili održavanje projekata javnog stanovanja od kojih bi imali koristi. Osigurati da projekti izgradnje ne podstiču etničku i/ili rasnu segregaciju.

45. Razmotriti mogućnost davanja garancija za kredite državam učesnicama koji bi eventualno bili dostupni putem međunarodnih organizacija i finansijskih institucija za projekte izgradnje stambenih jedinica za porodice sa niskim prihodima.

46. Promovirati opciju šeme stambenih zadruga za romske zajednice i osigurati odgovarajuću obuku za održavanje takvih objekata.

Preporučene mjere za institucije i strukture OSCE-a:

47. ODIHR-CPRSI i Kancelarija koordinatora za ekonomske i ekološke aktivnosti (OCEEA) se podstiču da uzmu veću ulogu u olakšavanju pružanja informacija o dostupnim resursima za određene projekte, koje omoguće strani donatori, posebno za one koje pripreme romske i Sinti grupe, u cilju rješavanja problema socijalnog i ekonomskog razvoja zajednica Roma i Sinta.

Nezaposlenost i ekonomski problemi

Preporučene mjere za države učesnice:

48. Promovirati veću zastupljenost kvalifikovanih Roma i Sinta u javnom zapošljavanju.

49. Razviti programe obuke kako bi pripremili manje zastupljene grupe kao što su Romi i Sinti za zapošljavanje u lokalnoj javnoj upravi i drugim oblastima, i razviti politike za podsticanje zapošljavanja osoba koje su završile ove programe kao državnih službenika.

50. Preispitati uticaj subvencioniranih programa zapošljavanja, sa posebnim osvrtom na njihove obrazovne komponente, kako bi osigurali da teže povećanju konkurentnosti Roma i Sinta na tržištu rada.

51. Razviti politike i programe, uključujući strukovnu obuku, kako bi poboljšali tržišne vještine i šanse za zapošljavanje Roma i Sinta, posebno mladih i žena.

52. Usvojiti socijalne politike koje jačaju motiv za traženje zaposlenja, kao održiv način izbjegavanja zavisnosti od socijalnih davanja.

Preporučene mjere za institucije i strukture OSCE-a:

53. Na zahtjev država učesnica, OCEEA će, zajedno sa relevantnim međunarodnim organizacijama, doprinijeti razvoju pristupa izrađenih za prevazilaženje prepreka i diskriminacije koja sprečava Rome i Sinte da ispune svoje potencijale u ekonomskoj sferi.

54. Na zahtjev država učesnica, ODIHR-CPRSI i OCEEA će podržati razvoj zapošljivosti i poduzetničkih vještina Roma i Sinta kroz uspostavu programa obuke i prekvalifikacije u zemljama učesnicama. Uspješne prakse, posebno vezane za razvoj poduzetničkih vještina te malih i srednjih preduzeća (SMEs) (npr. program Poduzetničkih seminara za mlade), mogle bi se prilagoditi potrebama Roma i Sinta. OCEEA bi takođe mogla olakšati ekonomsko i socijalno uključivanje tako što će djelovati kao katalizator za podršku partnerskih organizacija i finansijskih institucija za mikrokreditne programe, u obliku malih kredita za osnivanje malih biznisa.

55. OCEEA, koja blisko saraduje sa drugim međunarodnim organizacijama, kako bi izbjegla preklapanje, može pomoći vladama u ocjenjivanju uticaja ekonomskih politika i procesa na zajednice Roma i Sinta (kroz razvoj pokazatelja učinka / procjene politike).

56. ODIHR-CPRSI i OCEEA će se osloniti na istraživanja koje je proveo UNDP-a i druge agencije za procjenu potreba Roma i Sinta u cilju podsticanja politika koje uvažavaju obim i prirodu njihovih specifičnih potreba u svakoj državi učesnici.

57. U koordinaciji sa relevantnim međunarodnim organizacijama (posebno UNDP-om i Svjetskom bankom), ODIHR-CPRSI i OCEEA će ispitati načine za poticaj boljeg pristupa Roma i Sinta redovnim programima obuke. Mogu se organizirati radionice ili rasprave na okruglim stolovima prilagođene potrebama Roma i Sinta u cilju informiranja i edukacije članova zajednice u vezi sa ekonomskim i socijalnim pravima pojedinaca i poduzetnika.

Zdravstvena zaštita

Preporučene mjere za države učesnice:

58. Osigurati da Romi i Sinti imaju pristup zdravstvenim uslugama na nediskriminatornoj osnovi.

59. Promovirati svijest među zdravstvenim osobljem o posebnim potrebama populacije Roma i Sinta.

60. Riješiti problem velike učestalosti bolesti i neuhranjenosti među romskim zajednicama.

61. Ohrabriti pristup populacije Roma i Sinta javnim zdravstvenim uslugama u ranim fazama kroz:

(a) Informiranje Roma i Sinta o dostupnosti takvih usluga i objašnjenje kako da ih iskoristite;

(b) Jačanje povjerenja Roma i Sinta u ustanove javne zdravstvene zaštite, uključujući: kažnjavanje incidenata direktne ili indirektno diskriminacije s kojom se suočavaju Romi i Sinti; obučiti zdravstvene radnike da razumiju relevantne aspekte romske kulture; i podržavati medijatore koji mogu igrati važnu ulogu u premošćavanju jaza između romskih zajednica i ustanova javnog zdravstva.

62. Posebnu pažnju treba posvetiti zdravlju žena i djevojčica, između ostalog, kroz:
- (a) Promoviranje i/ili razvoj programa koji imaju za cilj pružanje informacija o zdravstvenoj zaštiti (uključujući ishranu, neonatalnu njegu i nasilje u porodici, itd.);
 - (b) Unapređenje pristupa ginekološkoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući usluge prenatalne zaštite, porođaja i postnatalne zdravstvene zaštite, između ostalog, kroz pružanje informacija i obuke.
63. Posebnu pažnju posvetiti zdravlju romske i Sinti djece kroz pružanje odgovarajuće pedijatrijske njege, uključujući preventivne mjere kao što je organiziranje vakcinacija u romskim naseljima.

Preporučene mjere za institucije i strukture OSCE-a:

64. U saradnji sa drugim međunarodnim organizacijama i nevladinim organizacijama, ODIHR će se oslanjati na postojeće podatke i istraživanja kako bi utvrdio društveno-ekonomske, političke i kulturološke faktore koji utiču na zdravstveni status određenih populacija Roma i Sinta, te će savjetovati države učesnice u pogledu programa javnog zdravstva koji bi odgovorili na identificirane potrebe.
65. ODIHR-CPRSI i, gdje je to prikladno, druge institucije i strukture OSCE-a, uključujući terenske urede OSCE-a, pomoći će državama učesnicama da pokrenu obrazovne inicijative koje će pomoći Romima i Sintima da u potpunosti koriste redovne zdravstvene usluge. Oni će, između ostalog, sakupljati, pripremati i širiti relevantne informacije o dobrim praksama.
66. ODIHR-CPRSI će posebnu pažnju posvetiti tome da Romi i Sinti ostvaruju pristup programima prevencije i/ili liječenja od zloupotrebe droga i zavisnosti kao i AIDS-a i sličnih bolesti.

V. Unapređenje prava na obrazovanje

Obrazovanje je preduslov za učešće Roma i Sinta u političkom, društvenom i ekonomskom životu u njihovim zemljama ravnopravno sa drugima. Jakim i neposrednim mjerama u ovoj oblasti, naročito onima koje podstiču školovanje i borbu protiv nepismenosti, treba dodijeliti najviši prioritet kako od strane donosioca odluka, tako i zajednica Roma i Sinta. Obrazovne politike trebaju imati za cilj integraciju Roma i Sinta u redovno obrazovanje putem osiguranja punopravnog i jednakog pristupa svakom nivou, uz zadržavanje osjetljivosti na kulturne razlike.

Preporučene mjere za države učesnice:

67. Osigurati da domaće zakonodavstvo obuhvati odgovarajuće propise kojima se zabranjuje rasna segregacija i diskriminacija u obrazovanju i pruža efikasne pravne lijekove u slučaju kršenja takvih zakonskih propisa.
68. Konsultirati se sa predstavnicima Roma i Sinta prilikom izrade obrazovnih politika koje će uticati na njih.
69. Aktivno promovirati jednakost prilika u polju obrazovanja romske i Sinti djece, naročito pružajući im jezičku ili neku drugu pomoć.
70. Poduzeti posebne mjere za poboljšanje kvaliteta i djelotvornosti obrazovanja romske i Sinti djece. Podsticati veću zastupljenost Roma i Sinta među nastavnicima.

71. Uključiti romsku historiju i kulturu u nastavne tekstove, uz posebnu pažnju posvećenu iskustvu Roma i Sinta tokom holokausta.
72. Razmotriti mjere koje će osigurati poštivanje, zaštitu i promociju romskog jezika i njegovog izučavanja, kao i romske kulture koja je sastavni dio romske i sintske kulturne baštine.
73. Razviti i sprovesti sveobuhvatne programe za desegregaciju u školama u cilju: (1) ukidanja prakse sistematičnog usmjeravanja romske djece u specijalne škole ili odjeljenja (npr. škole za osobe za mentalnim poteškoćama, škole i razrede isključivo namijenjene romskoj i Sinti djeci); i (2) prebacivanja romske djece iz specijalnih škola u redovne škole.
74. Doznačiti finansijska sredstva za prebacivanje romske djece u redovno obrazovanje i za razvoj programa podrške školi kako bi se olakšao prelazak na redovno obrazovanje.
75. Omogućiti romskoj djeci pristup redovnom obrazovanju poduzimanjem mjera kao što su:
- (a) Poduzimanje mjera na iskorjenjivanju ispoljavanja predrasuda prema Romima i Sintima u školama;
 - (b) Obuka edukatora u pogledu multikulturalnog obrazovanja i načina rada sa etnički izmiješanim odjeljenjima;
 - (c) Razvijanje strategija koje će doprinijeti široj podršci zajednice u desegregaciji u školama;
 - (d) Osiguranje podrške za prevazilaženje razlika između romske i sintske djece i drugih učenika, uključujući predškolske programe sa ciljem pripreme romske i sintske djece za osnovnu školu;
 - (e) Pružanje podrške za povećanje broja medijatora/edukatora i nastavnika unutar romskih zajednica.
76. Razviti i provesti školske nastavne programe i medijske kampanje protiv rasizma.
77. Razviti politike koje se bave čitavim spektrom faktora koji doprinose niskom nivou prisustva romske i sintske djece nastavi. To uključuje, između ostalog, osiguranje potrebne dokumentacije za registraciju romskim i sintskim porodicama, kao i bilo kojim drugim stanovnicima.
78. Razmotriti dopunu programa socijalne podrške romskim porodicama malih primanja sa djecom školskog uzrasta.
79. Promovirati redovno pohađanje nastave kod romske i sintske djece, između ostalog, kroz uključivanje porodičnih i socijalnih medijatora, promoviranje svijesti kod roditelja i romskih i Sinti starješina o njihovoj odgovornosti za omogućavanje pohađanja nastave, i naročito jednak pristup obrazovanju za djevojčice.
80. Posebnu pažnju posvetiti pružanju jednakih obrazovnih mogućnosti romskim i sintskim djevojčicama, kao i socijalnu inkluziju, i razvijati programe za smanjivanje njihove naročito visoke stope napuštanja obrazovanja.
81. Razmotriti razvijanje odgovarajućih programa za one koji nisu završili osnovnu školu ili su nepismeni.
82. Razviti, tamo gdje je to potrebno, programe stipendiranja romskih studenata i podsticati njihovo povećano učešće u postojećim programima stipendiranja.

83. Podsticati kompjutersku pismenost među Romima i Sintima kroz postavljanje informativnih web stranica.

84. Periodično procijeniti efikasnost obrazovnih politika.

Preporučene mjere za institucije i strukture OSCE-a:

85. HCNM će ohrabriti države učesnice da se pridržavaju svojih obaveza da osiguraju slobodan i jednak pristup javnom obrazovanju svim članovima društva, te ih podstaknuti da poduzmu sve korake kako bi poboljšali položaj Roma i Sinta u tom pogledu.

86. HCNM će nastaviti da pruža uputstva o obrazovnim modelima, sadržaju nastavnog plana i programa, kao i izučavanju maternjeg jezika ili na maternjem jeziku, uključujući i romski jezik.

VI. Unapređenje učešća u javnom i političkom životu

Romska i Sinti populacija se suočava sa posebnim izazovima u svom nastojanju da učestvuje u javnom - posebno političkom - životu svojih zemalja. Nizak nivo obrazovanja, u određenim slučajevima, njihova diskriminacija značajno doprinose niskom nivou zastupljenosti Roma i Sinta na svim nivoima vlasti. Romi i Sinti imaju jednako pravo da učestvuju u javnim poslovima. Ovo uključuje pravo glasa, kandidiranje na izborima, učešće u javnim poslovima i formiranje političkih stranaka bez diskriminacije. Potrebno je podržati napore koji su poduzimani proteklih godina u cilju podsticanja političkog učešća Roma, naročito onih inicijativa koje su potekle iz samih romskih zajednica.

Preporučene mjere za države učesnice:

87. Države učesnice moraju biti proaktivne u osiguranju da pripadnici romske i Sinti populacije, kao i svi ostali stanovnici, imaju sve potrebne dokumente, uključujući rodne listove, lične karte i potvrde o zdravstvenom osiguranju. U rješavanju problema povezanih s nedostatkom osnovnih dokumenata, državama učesnicama se naročito preporučuje da rade u partnerstvu sa civilnim organizacijama Roma i Sinta.

88. Državama učesnicama se preporučuje da uzmu u obzir sljedeće osnovne uslove za osiguranje efikasnog učešća Roma i Sinta u javnom i političkom životu:

— *Rano učešće:*

Svaka inicijativa koja se odnosi na Roma i Sinte treba da njih uključi u najranijim fazama razvoja, implementacije i evaluacije;

— *Uključenost:*

Romi i Sinti bi trebali biti uključeni u formalne konsultativne procese, a efikasnost mehanizama uspostavljenih za njihovo učešće u formuliranju značajnih političkih inicijativa bi se trebala osigurati njihovim uključenjem u proces koji će odražavati široku zastupljenost;

— *Transparentnost:*

Programi i prijedlozi se trebaju dostavljati uz ostavljanje dovoljno vremena prije donošenja odluka, kako bi se omogućila konstruktivna analiza i doprinos predstavnika zajednica Roma i Sinta;

— *Značajno učešće romskog i Sinti naroda na svim nivoima vlasti:*

Učešće Roma i Sinta u lokalnim organima vlasti je neophodno za efikasnu implementaciju politika koje se na njih odnose;

— *Vlasništvo:*

Romski i Sinti narod ima bitnu i nezamjenjivu ulogu u osiguranju da se njihovo učešće u političkim procesima poštuje u praksi.

89. Izabrani zvaničnici trebaju uspostaviti blisku saradnju s romskim i sintskim zajednicama.
90. Uspostaviti mehanizme za osiguranje ravnopravne, direktne i otvorene komunikacije između predstavnika Roma i Sinta i državnih vlasti, uključujući savjetodavna i konsultativna tijela.
91. Olakšati interakciju između političkih lidera na lokalnom i državnom nivou i različitih romskih grupa.
92. Organizirati izborne kampanje s ciljem podizanja svijesti za povećanje učešća romskog biračkog tijela na izborima.
93. Osigurati slobodan i informiran izbor romskih glasača na izborima.
94. Poduzeti mjere kojima bi se garantiralo ravnopravno glasanje žena, uključujući i provođenje zabrane takozvanog "porodičnog glasanja".
95. Ohrabrivati aktivnije učešće Roma i Sinta u javnoj službi, uključujući, gdje je to neophodno, kroz uvođenje posebnih mjera za promoviranje njihovog učešća u državnoj službi.
96. Podsticati zastupljenost Roma i Sinta na pozicijama koje se popunjavaju izborom odnosno imenovanjem, na svim nivoima vlasti.
97. Ovlastiti i uključiti pojedince iz romske i Sinti populacije u procese donošenja odluka na državnom i lokalnom nivou vlasti, kao izabranih predstavnika svojih zajednica i državljana tih zemalja.
98. Promovirati učešće Romkinja u javnom i političkom životu; Romkinje treba da mogu ravnopravno učestvovati s muškarcima u konsultativnim i drugim mehanizmima osmišljenim za povećanje pristupa svim oblastima javnog i političkog života.

Preporučene mjere za institucije i strukture OSCE-a:

99. ODIHR i, po potrebi, druge institucije i strukture OSCE-a, uključujući OSCE-ove terenske urede, će razvijati programe usmjerene na podsticanje registracije neophodne za puno političko učešće.
100. ODIHR-CPRSI treba da pomogne u organizaciji obuka za romske NVO-e i obuke od strane romskih NVO-a, uključujući medijske kuće, za šire romske zajednice na temu demokratskih procesa i učešća.
101. ODIHR i, po potrebi, druge institucije i strukture OSCE-a, uključujući OSCE-ove terenske urede, će razvijati i sprovoditi programe edukacije i registracije birača.
102. ODIHR će djelovati kao katalizator za razmjenu informacija i najboljih praksi između država učesnica i drugih međunarodnih organizacija.

103. ODIHR će nastaviti da jača praksu ispitivanja učešća Roma u procesu glasanja i izbora, te nastaviti praksu uključivanja romskih i sintskih stručnjaka u svoje misije za posmatranje izbora na području OSCE-a.

104. HCNM će, u okviru svog mandata, nastaviti da savjetuje države o odgovarajućim načinima i sredstvima za olakšavanje učešća Roma i Sinta u svim oblastima javnog života.

105. ODIHR-CPRSI i, po potrebi, druge institucije i strukture OSCE-a, uključujući terenske urede OSCE-a, će izraditi programe koji podstiču romske i sintske predstavnike da se kandidiraju za izborne funkcije ili će pronalaziti kreativna rješenja koja će osigurati učešće romskih i sintskih predstavnika u procesima donošenja odluka na lokalnom i državnom nivou.

106. ODIHR će posvetiti posebnu pažnju aktivnostima koje za cilj imaju veći pristup Romkinja svim oblastima javnog i političkog života.

VII. Romi i Sinti u kriznim i post-kriznim situacijama

Države učesnice imaju obavezu da osiguraju da su sva osnovna prava, čak i u kriznim i post-kriznim situacijama, uključujući prava izbjeglica propisana relevantnim međunarodnim instrumentima, a posebno Konvencijom iz 1951. godine koja se odnosi na status izbjeglica i njenog Protokola iz 1967. godine, osigurana bez diskriminacije. Države učesnice uzimaju u obzir Vodeće principe UN-a o unutrašnjem raseljenju koji su koristan okvir za rad OSCE-a i njegov rad na pitanju internog raseljenja.

Preporučene mjere za države učesnice:

107. Konsultirati romsku i Sinti populaciju prilikom definiranja kriznih situacija, kako bi se utvrdile adekvatne procedure, odnosno specifična geografska područja koja napuštaju izbjeglice i interno raseljena lica, kao i da se uzme u obzir posebna situacija Roma i Sinta.

108. Osigurati da se pripadnici romske i Sinti populacije u situaciji prisilnog raseljenja (izbjeglice i interno raseljena lica) propisno registriraju i da im se omoguće odgovarajući dokumenti.

109. Države učesnice trebaju osigurati programe za promoviranje informiranog izbora u smislu odluke izbjeglih Roma i Sinta i interno raseljenih lica u vezi trajnog rješenja njihove situacije, uključujući i ostvarivanje prava na siguran, pristojan i održiv povratak. Takvi programi trebaju osigurati konkretne informacije o svakoj temi koja je bitna za izbjeglice i interno raseljena lica, te biti dostupni na relevantnim jezicima.

110. Osigurati da se romske i sintske izbjeglice tretiraju u skladu s odgovarajućim međunarodnim normama i standardima zaštite, na nediskriminatoran način.

111. Iskoristiti ODIHR-ovu ulogu u sprečavanju sukoba i identifikaciji područja za ranu intervenciju i iskoristiti stručnost OSCE-ovog HCNM-a u tom pogledu.

112. Posebnu pažnju posvetiti potrebama žena i djece romske i Sinti populacije u kriznim i post-kriznim situacijama, naročito kroz pružanje pristupa zdravstvenoj zaštiti, stanovanju i školovanju.

Preporučene mjere za institucije i strukture OSCE-a:

113. ODIHR će iskoristiti svoju specifičnu ulogu koja je usmjerena na sprečavanje sukoba i identifikaciju potencijalnih kriznih područja koja zahtijevaju brzu intervenciju.

114. U skladu sa svojim mandatom, ODIHR-CPRSI je pozvan da efikasno odgovori na krizne situacije, između ostalog, saradjujući s relevantnim vladama, međuvladinim tijelima i međunarodnim organizacijama, posebno UNHCR-om, kako bi se osigurala zaštita romskih zajednica koje su u opasnosti.

115. ODIHR-CPRSI će podići svijest među javnim zvaničnicima, novinarima i drugima o stanju Roma i Sinta u kriznim područjima ili područjima konflikta.

116. ODIHR će preuzeti aktivnu ulogu u analiziranju mjera poduzetih od strane država članica u vezi sa Romima i Sintima i ponuditi svoj savjet u cilju boljeg rješavanja elemenata napetosti u određenim lokalnim kontekstima iz kojih, ukoliko se ne spriječe, mogu nastati situacije otvorenog sukoba.

117. HCNM će nastaviti da provodi svoj zadatak sprečavanja sukoba u najranijoj mogućoj fazi.

VIII. Poboljšanje saradnje i koordinacije sa drugim međunarodnim i nevladinim organizacijama

S obzirom na povećanu pažnju posvećenu pitanjima koja se tiču problema Roma i Sinta od strane različitih međunarodnih organizacija, potrebna je koordinacija i saradnja kako bi se izbjeglo dupliranje napora. U cilju efikasnog provođenja Akcionog plana, OSCE, a posebno ODIHR, blisko će saradivati sa međunarodnim i nevladinim organizacijama.

118. ODIHR-CPRSI će nastaviti aktivno učesće u *Neformalnoj kontaktnoj grupi međuvladinih organizacija za Rome*.²

119. Jačanje i unapređenje ovog neformalnog tijela biće dogovoreno i sprovedeno u saradnji sa svim relevantnim partnerima, posebno uključenjem predstavnika država učesnica OSCE-a. Redovni sastanci Neformalne kontakt grupe na stručnom nivou, ili na višem nivou ukoliko to bude potrebno, biće razmotreni u cilju unapređenja ovog cilja.

120. Neformalna kontakt grupa treba da odredi zajedničko opredjeljenje i prioritete, kao i bolju koordinaciju i saradnju kako bi izbjegla dupliranje napora.

121. ODIHR-CPRSI će nastojati da konsolidira „Međunarodnu kontakt grupu Roma”³ i dalje doprinositi inicijativi Vijeća Evrope za mogući Evropski forum Roma i Putnika.

122. ODIHR-CPRSI će obezbijediti informacije i usluge koordinacije nadležnim državnim i međunarodnim institucijama, te olakšati dijalog među njima i sa romskim NVO-ima.

123. ODIHR-CPRSI će nastojati da razvije odnose s romskim i sintskim organizacijama i da im pomogne u koordinaciji aktivnosti i resursa, kako u okviru pojedinačnih država tako i izvan granica, te da u potpunosti iskoriste prilike koje im nude postojeće državne i međunarodne politike koje utiču na romsku i Sinti populaciju.

² *Neformalna kontaktna grupa međuvladinih organizacija za Rome* se sastoji od predstavnika OSCE-a / ODIHR-a, Vijeća Evrope, Evropske komisije i Evropske unije.

³ *Međunarodna kontaktna grupa Roma* osnovana je u oktobru 2000. godine na inicijativu ODIHR-ove Kontaktne tačke za pitanja Roma i Sinta. Kontaktna grupa uključuje predstavnike Međunarodne unije Roma, Romskog nacionalnog kongresa, izabраних romskih predstavnika, romskih stručnjaka i ODIHR-CPRSI-e.

124. ODIHR-CPRSI će se osloniti na iskustvo i doprinos postojećih projekata koji vrše nadzor, a koje su osmislile druge međunarodne organizacije.

IX. Kontakt tačka za pitanja Roma i Sinta u ODIHR-u

125. ODIHR-CPRSI će, po potrebi, omogućiti razmjenu informacija između država članica OSCE-a koje su razvile ili pokušavaju unaprijediti nacionalne politike o Romima i Sintima.

126. Na zahtjev, ODIHR-CPRSI će savjetovati države učesnice o budućim politikama vezanim za Rome i Sinte i stimulirati dijalog između vlada i romskih nevladinih organizacija.

127. ODIHR-CPRSI će podržati izgradnju kapaciteta romskih i sintskih nevladinih organizacija.

128. ODIHR-CPRSI će uspostaviti bazu podataka s najboljim praksama država članica OSCE-a.

129. ODIHR-CPRSI treba da uzme proaktivnu ulogu u analizi mjera koje preduzimaju države učesnice, kao i određenih situacija i incidenata koji se odnose na Rome i Sinte. Prema tome, CPRSI će uspostaviti i razviti direktne kontakte sa državama učesnicama i pružiti im savjete i mišljenja.

130. Zainteresirane vlade će saradivati sa ODIHR-CPRSI-om na pronalaznju efikasnih rješenja za krizne situacije.

131. ODIHR-CPRSI će pružiti više informacija o resursima i aktivnostima OSCE-a zajednicama Roma i Sinta.

132. U suradnji sa relevantnim institucijama i strukturama OSCE-a, ODIHR će razviti odgovarajuće aktivnosti za borbu protiv osnovnih uzroka trgovine ljudima, posebno djece, i podizati svijest o njenim posljedicama u zajednicama Roma i Sinta.

X. Implementacija: analiza i procjena

133. Implementacija odredbi Akcionog plana će se analizirati na sastancima za implementaciju „ljudske dimenzije“, konferencijama za ocjenu i drugim relevantnim događajima odjela za „ljudsku dimenziju“.

134. Na osnovu ishoda gore spomenutih sastanaka, kao i na osnovu konsolidovane Neformalne kontaktne grupe međuvladinih organizacija za Rome i Međunarodne kontakt grupe Roma, direktor ODIHR-a će podnositi izvještaj Stalnom vijeću, koje može preporučiti državama učesnicama i institucijama OSCE-a prioritete za saradnju i koordinaciju.

135. Stalno vijeće će periodično organizirati neformalne izvještaje od strane Kontaktne tačke za pitanja Roma i Sinta na područjima obuhvaćenim ovim Akcionim planom, kako bi se procijenio uticaj mjera koje on predviđa na državnom i lokalnom nivou.

136. U cilju olakšavanja procesa provjere implementacije, države članice OSCE-a se podstiču da dostave najnovije informacije o promjenama u položaju Roma i Sinta, odnosno mjera inspirisanih ovim Akcionim planom na sastancima za implementaciju „ljudske dimenzije“, prije konferencija za ocjenu i Stalnom vijeću, gdje je to prikladno.

137. Sve relevantne institucije i strukture OSCE-a, uključujući terenske urede OSCE-a, će nastaviti da blisko saraduju sa državama učesnicama kako bi im pomogle u implementaciji Akcionog plana.

138. ODIHR-CPRSI će proslijediti informacije o ovom planu zajednicama i organizacijama Roma i Sinta, kao i drugim međunarodnim organizacijama.

139. Kako bi se ODIHR-CPRSI-u omogućilo da izvršava zadatke koji su mu povjereni ovim Akcionim planom, Stalno vijeće OSCE-a će se pobrinuti za osiguranje adekvatnih ljudskih i finansijskih sredstava. Detalje će razraditi Savjetodavni komitet za upravljanje i finansije, te će isti dostaviti Stalnom vijeću.